

TOMÁŠ HALÍK

farář akademického kostela Nejsvětějšího Salvátora v Praze / laureát Templetonovy ceny / prezident České křesťanské akademie / profesor filozofie a sociologie náboženství na FF UK

„Přál bych škole pilné a náročné studenty. Moudré učitele. A přál bych zejména kreativní atmosféru, ve které se učí kritickému myšlení a diskuzi.“

maturoval v roce 1966

TOMÁŠ HALÍK

Anush Arakelyan, Jonáš Vicherek (3. A.)

Na úvod se hned zeptám, jak vzpomínáte na studium na naší škole?

Já jsem tady studoval v šedesátých letech a to byla velmi specifická léta. Byla to doba, kdy se politický režim postupně uvolňoval. Byla to doba divadel malých forem. Poprvé jsem viděl premiéry Havlových her. Byla to doba, kdy vycházely Literární noviny, kde se objevovaly články Ludvíka Vaculíka a dalších spisovatelů. Takže to byla doba zajímavá. Formovala se také určitá intelektuální opozice a já jsem se potom postupně i s některými z těch osobností z literárních kruhů i osobně seznámil. No, a byla to doba i takového mého osobního hledání těch kulturních, morálních a spirituálních hodnot, které by mohly vést můj život. Takže z tohoto hlediska vidím obecně gymnaziální léta jako velice důležitá pro formování člověka. A v mém případě tomu jistě také tak bylo.

Vzpomínáte si také na nějakou zajímavou příhodu, která se vám stala?

Na jednu příhodu si vzpomínám velice živě. Protože já jsem byl velice špatný v tělocviku. A my jsme měli tělocvik a dílny, tak se tomu tenkrát říkalo. Já byl velice jednostranný. Skutečně jsem vynikal v humanitních oborech. Moc mě nebavily přírodovědné obory. Dílny a tělocvik, to byla katastrofa. Já byl vždycky tělesně neohrabaný.

A krátce před maturitou, to bylo tuším v roce... Ano, to bylo v roce šedesát šest před maturitou. V té době byly takové neoficiální studentské Majálesy na Petříně a vždycky se z toho vyvinula určitá protistátní demonstrace, kterou potom policie

dost brutálně rozháněla i se psy, obušky, vodními děly. Taky jsem se s několika spolužáky zúčastnil. Zúčastňoval jsem se pravidelně a zúčastnil jsem se i tento rok, kdy policie zasáhla opravdu velmi brutálně. Utíkali jsme před nimi a utíkali jsme po Karlově mostě. Tam se mi podařilo policajtům utéci po schodech, které vedou na Kampu. Když se o tom dozvěděl můj tělocvikář, tak mi za to dal z tělocviku jedničku. Hrozila mi trojka, takže by to byla jediná trojka na mém vysvědčení, ale že jsem utekl policajtům, tak za to jsem dostal jedničku.

Ale bohužel tam také zadrželi několik našich spolužaček, které potom byly několik měsíců ve vězení a nesměly přistoupit k maturitě. Takže je vyloučili ze školy. Když my jsme dělali maturitu, tak je vlastně právě propustili z vězení a ony se na nás přišly podívat. To bylo pro nás velice tristní. Naštěstí krátce poté bylo Pražské jaro, osmašedesátý rok, takže ty studentky mohly dodatečně dostat maturitu. Obě ale poté emigrovaly do Švýcarska.

Vzpomenete si na nějakého učitele, který vás ovlivnil? Právě možná i ve spojitosti s komunistickým režimem?

My jsme měli několik vynikajících učitelů. Zejména to byl učitel Moravec, dějepisář, a potom pan profesor Holubář, to byl němčinář.

Pan profesor Moravec... Tak o něm jsem se vlastně i později dozvěděl, že to byl věřící evangelík a skutečně bylo vidět, že má takovou distanci od komunistického režimu, že leccos nám řekl při hodinách, co vybočovalo z tehdejšího

ideologického schématu.

A zase profesor Holubář, to byla skutečně taková renesanční osobnost. To byl člověk, který miloval hudbu a často nám vyprávěl i řadu věcí ze svého života. On prožil jako vysokoškolák koncentrák za nacistické okupace. Takže k němu jsme měli velice blízko a velice jsme si ho vážili.

Takže jste zde měl někoho, o koho jste se mohl opřít proti tomu režimu?

Ano, bylo tam skutečně mnoho učitelů, kterých jsme si vážili. A teďka, když jsme se sešli po padesáti letech po maturitě, tak jsme všichni na tyto učitele s velikou láskou vzpomínali.

Řekl byste, že podnět k vaší další kariéře pochází odsud, z gymnázia?

No tak, v té době gymnázia se se mnou řada věci udála. Změnil jsem se v rámci dospívání. Jednak to byla moje konverze ke křesťanství. Našel jsem svou osobní víru, a taky jsem se, tedy těsně před maturitou, rozhodl, že budu studovat filozofii a sociologii. Od malička jsem tíhnul k historii. Psal jsem historické romány a všichni si mysleli, že ze mě vyrůstá příští český historik. A pak jsem se najednou pod vlivem takového docela komického setkání s jedním staříkem ve studentské hospodě rozhodl, že budu studovat sociologii, kterou tenkrát otvírali asi po téměř dvaceti letech. Protože celá padesátá léta to byla zakázaná buržoazní pavěda a my jsme byli vlastně první ročník, ve kterém se sociologie znovu otevírala. Tenkrát jsem byl hodně inspirován Masarykem. Masaryk právě taky studoval i vyučoval sociologii a filozofii. A tak jsem si řekl, že v té kombinaci sociologie a filozofie je nějakým způsobem obsaženo všechno to, co mnou teď hýbá. Je tam to téma náboženství, určitě je tam téma politiky a celá řada dalších věcí, které mě tehdy

zaměstnávaly. Takže jsem v tom studiu viděl nějakou určitou cestu dál do života.

Ještě daleko významnější škola, než ta střední, bylo pro mě potom studium na univerzitě. Bylo to velmi šťastné období filozofické fakulty, kdy tam bylo nejlepší učitelské obsazení, snad za poslední století. Za našich let tam učil filozofii Karel Kosík, Milan Machovec, později přišel Jan Patočka. Učil tam Václav Černý a řada dalších, jejichž jména jsou alespoň tedy tehdejší studentské generaci známa. Takže to bylo opravdu nesmírně důležité období. Prožil jsem tam celé Pražské jaro. Byla to víceméně taková dílna Pražského jara. Učitelé, kteří byli dříve přesvědčení marxisté, postupně během druhé poloviny šedesátých let marxismus opouštěli a začali vyučovat také západní filozofii a její terminologii.

Pak jsem se v šedesátém sedmém roce seznámil s Václavem Havlem a založil jsem vlastně první debatní klub na Univerzitě Karlově. Jedna z prvních akcí pak byla, že jsme pozvali Václava Havla a novináře z tehdejších Literárních novin a debatovali jsme s nimi o společenském vývoji. To byl de facto takový předvečer Pražského jara v roce šedesát sedm. Ale prožíval jsem tam samozřejmě celý nástup Pražského jara. Okupace mě pak zastihla v Anglii, kde jsem zůstal ještě do Vánoc. Měl jsem tam poprvé možnost seznámit se na západní, britské univerzitě s úplně jiným typem studia. To bylo pro mě ohromně obohacující. Pak jsem se vrátil okolo Vánoc, neboť jsem se ještě mohl vrátit s výjezdní doložkou. Celý leden byly všechny hospody přeplněny studenty v podobné situaci. Rozhodovali se, co budou dělat dál, zda odjedou ze země, emigrují, nebo zůstanou. No a do této atmosféry přišlo upálení Jana Palacha. Čin, který tak ovlivnil můj život. Zorganizoval jsem Rekviem za Jana Palacha v kostele sv. Tomáše na Malé Straně

a nesl jsem tam v noci Palachovu posmrtnou masku z fakulty a zpátky. A v tomto období, v té pohnuté atmosféře okolo smrti a pohřbu Jana Palacha, jsem se rozhodl, že zůstanu v této zemi a nějak se zapojím do duchovního zápasu proti normalizaci. Nakonec to dostalo tu formu, že jsem se zapojil do takzvané podzemní církve, neboť jsem nemohl vykonávat své povolání oficiálně.

Takže tolik snad. Samozřejmě určitým způsobem se ve mně za těch gymnaziálních let cosi připravovalo, ale nazrálo to spíše až během vysoké školy.

Vy jste načal již tedy tu smrt Jana Palacha. Jak se stavíte k některým dnešním výkladům, kdy je toto sebeobětování považováno až za jakou marnost? Zároveň přeci sebevražda je velký hřích.

Ano, už tenkrát se o tom vedly debaty. Já jsem argumentoval citátem z mého oblíbeného autora Chestertona, že je ohromný rozdíl mezi sebevrahem a mučedníkem. Sebevrah pohrdá životem, mučedník pohrdá smrtí. Já si myslím, že sebevražda by mohla být morálním selháním jedině tehdy, kdyby znamenala jakési nevděčné a zbabělé vrácení daru života. A to v Palachově případě naprosto nebylo. On chtěl ukázat, že mu záleží víc na tom, aby se morálně nezkřivil národ, než na vlastním životě. Svým způsobem tím ohněm svého těla osvětlil situaci v té době. Jeho čin nebyl demonstrací proti okupaci, jak je často vykládán, ale spíše probuzení společnosti z letargie, která se postupně dostavovala. Bezprostředně po srpnové okupaci byl národ ještě zformován v myšlenkách proti, ale po půl roce už to začalo pomalu ochabovat, objevili se první kolaboranti. A Jan Palach chtěl proti téhle situaci protestovat. Bylo by naivní myslet si, že jeho oběť změnila dění bezprostředně. Měla spíše za cíl motivovat normální občany.

Tady mohu podat své osobní svědectví, stejně jako určitě řada mých vrstevníků, kteří také chápali morální význam činu. Neboť vždy, když jsem byl odveden na výslech, tak jsem si vzpomněl na Palacha a řekl jsem si, že už kvůli němu nesmím zradit. Myslím, že spoustu lidí to mělo podobně v těch dalších dvaceti letech a Palachovo hrdinství jim dodalo sílu.

A pak po dvaceti letech během Palachova týdne v roce osmdesát devět jeho odkaz nesl jakousi předzvěst toho, co následně vyvrcholilo ve stejném roce v listopadu. Takže ačkoliv nebyly hmatatelné důsledky bezprostředně po tom činu, tak právě po těch letech na tom nesl zásluhu i on.

Že to trvalo tak dlouho.

Ano, dějiny mají svůj rytmus.

Jaký byl život kněze za komunistického režimu? Věděli o tom vaši blízcí?

V Československu byla katolická církev pronásledována daleko více než v okolních zemích. Jsem přesvědčen, že si komunistický režim vybral tuto zemi pro jakési experimenty, kde si zkoušel totální ateisaci. Bylo to i kvůli historickým kontextům, kdy národní boj byl hodně formován proti austrokatolicismu. Tak proto se asi komunistům zdálo, že zde budou mít potlačování církve snazší. Církev byla zbavena jakéhokoliv práva na veřejné události. Povoleny byly pouze bohoslužby. Teologická fakulta byla vyňata z univerzity. Do církevních řad se dostávalo velmi málo kandidátů a navíc hrozilo jejich stíhání. Na kněze byl stálý nátlak ze stran StB. Často byli navíc zbaveni svých povolání a byli nuceni žít se jako například kotelníci či umývači oken. Takže se tu krom oficiální církve, jež byla neustále pod drobnohledem, vyvinula také takzvaná podzemní církev. To byli kněží, kteří přišli o své povolání nebo

byli tajně vysvěceni u nás, nebo v zahraničí. Bylo to velmi nebezpečné. Dodnes jsou případy, kdy tajní kněží byli nalezeni mrtví. Zřejmě zavražděni i ruskou KGB. Byla to tedy riskantní činnost.

Jedním z takových nejvýznamnějších církevních představitelů byl také kardinál Tomášek. Byl samozřejmě v té době již starý pán a potřeboval také naši pomoc a já byl jeden ze tří, kteří mu pomáhali.

Také jsem se pohyboval v kulturním disentu. Hodně jsem navštěvoval přednášky profesora Patočky i poté, co nesměl již přednášet na univerzitě. Pak tu byla taková třetí větev disentu, politická. Já byl angažován zejména v duchovním a kulturním, ale měl jsem i spoustu přátel v politickém, jako například Václava Havla, se kterým jsem také spolupracoval.

Měl jste strach? Spojený třeba i s těmi vraždami?

Jeden můj přítel, dnes poměrně známý psychiatr Jaroslav Kašparů, mě jednou navštívil a přinesl mi zprávu o vraždě jednoho z kněží a ptal se mě: ‚Máš strach?‘ A já jsem odpověděl, že mám strach, ale kašlu na něj. Mám pocit, že jsem to řekl ještě trochu drsněji. Myslím, že nevádí mít strach. Strach je normální signál. Důležité je nepustit strach ke kormidlu svého života.

Čeho si ve své kariéře ceníte nejvíce? Bylo těžké se kvůli ní vzdát rodinného života?

Tak já bych asi nepoužil slovo kariéra. To skutečně zavání trochu jiným typem života. Je to spíše poslání, určitý způsob života. Samozřejmě nebylo lehké se vzdát rodinného života. Ale uvědomuji si, že kdybych musel nést odpovědnost za rodinu, tak bych nemohl dělat to, co jsem dělal, teď dělám. Za dob komunismu, kdy jsem byl jednou nohou ve vězení, bych

pravděpodobně neměl odvalu nést zodpovědnost ještě za rodinu. A bylo by to mnohem těžší.

Dnes je můj život náročný po jiné stránce. Pracuju od rána do noci, cestuju, věnuju se farnosti, kde řeším zejména křty a biřmování.

Jaké jsou vaše další cíle?

Pokojně umřít. No, tak mně se blíží sedmdesátka. Ještě stále necítím nějakou stařeckou ochablost. Když mi bylo šedesát, tak jsem si říkal, že bych měl pracovat za dva třicátníky, a připadá mi, že tomu tak je. Ale samozřejmě si uvědomuju, že přichází čas, kdy se budu muset věnovat spíše těm nejbližším spolupracovníkům, kteří by se mohli ujmout mých úloh, až tu nebudu, nebo až na to nebudu duševně stačit.

A také bych chtěl dokončit jednu knihu, pro kterou již dlouho sbírám materiál, cestuju po kontinentech. Bude se týkat budoucnosti náboženství a úlohy náboženství v našem světě. Loni jsem navštívil Austrálii, řadu asijských zemí. Čeká mě cesta do Ameriky, do Mexika. To bych chtěl všechno využít, setkávat se se zajímavými lidmi. Pak bych chtěl v nejbližších letech knížku dokončit.

Je něco ve vašem životě, co byste chtěl napravit?

Když jsem zpovídal lidi na smrtelné posteli, tak nejčastěji říkali, že litují času, který promarnili ve svém mládí. Myslím, že jsem příliš čas nemarnil. Nicméně kdybych se musel vrátit, tak bych v těch gymnaziálních letech i v těch univerzitních letech ještě víc přidal. Protože je to doba, kdy má člověk mladý a fungující mozek a spoustu času k dispozici. Tak myslím, že by to měl využít k tomu, aby co nejvíce věcí nastudoval a poznal. Aby do něj něco dobrého natáhl. Myslím, že současná generace k tomu má dobré

možnosti. Například v rovině cestování. Všechny studijní programy v zahraničí rozšiřují obzory.

Přál bych si, aby tato generace i ta další generace byli Evropané a světoobčané. Aby nebyli provincionální nacionalisté.

Takže já bych ještě více četl, více studoval, učil se jazyky a cestoval. To, co se člověku uloží do paměti, co rozšíří obzory, to člověku v budoucnu pomáhá skládat jeho život. Pomáhá mu to být užitečným pro druhé.

Co byste popřál naší škole?

Přál bych jí pilné a náročné studenty. Moudré učitele. A přál bych jí zejména kreativní atmosféru, ve které se učí kritickému myšlení, ve které se učí diskuzi. Protože už Masaryk řekl, že demokracie je diskuze, tak aby se naučili kultuře diskuze. A že to znamená také naslouchat druhým a vnímat druhé.

A ještě nakonec...

Uf, vy mě vysajete jako citron.

Martin Luther King měl sen. Jaký je ten váš?

Já bych si přál, aby tady bylo co nejvíce lidí, kteří budou učiteli duchovního života. To znamená, že budou pomáhat lidem, aby sestoupili od povrchu do hloubky. Aby učili lidi, že nemohou být jenom konzumenty života, ale kteří se budou snažit obohatit životy lidí. Že nebudou jenom toužit po svobodě, ale že si budou vědomi, že svoboda je vždy spojena s odpovědností. Takže můj sen je, aby tato země měla občany, kteří druhým pomáhají.

Mons. prof. PhDr. Tomáš Halík, Th.D.

Je rektorem kostela Nejsvětějšího Salvátora, od roku 2004 farářem pražské akademické farnosti, přednáší také filozofii a sociologii náboženství na Filozofické fakultě UK. Podniká přednáškové a studijní cesty do zahraničí a pobýval jako hostující profesor na univerzitách v Oxfordu, Harvardu a Cabridgie. Za komunistického režimu působil v náboženském a kulturním disentu. V roce 2014 se stal prvním českým laureátem Templetonovy ceny, když byl oceněn jako „mezinárodně uznávaná osobnost obhajující dialog mezi různými vyznáními a nevěřícími, která se v době okupace Československa zasloužila o budování náboženské a kulturní svobody“.